

Operatie Silver Back

Duur missie: 9 – 28 april 1994

Aantal militairen: 16 (inclusief Operatie *Blue Safari*)

Dodelijke slachtoffers: geen

Dapperheidsonderscheidingen: geen

Achtergronden

Geografie

Het Grote Merengebied omvat Rwanda, Burundi, Uganda, (het oosten van) Congo en (delen van westelijk) Tanzania en Kenia. Het is een van de dichtstbevolkte gebieden van Afrika. De vulkanische grond behoort tot de meest vruchtbare van het continent. Het gebied is hoger gelegen dan de omringende landen, waardoor het klimaat, anders dan in de rest van equatoriaal Afrika, subtropisch aandoet. Tropische ziekten komen daardoor in deze regio minder voor dan in andere delen van Afrika.

Kolonisten in het Grote Merengebied

De eerste Europese ontdekkingsreizigers arriveerden in het midden van de negentiende eeuw in het gebied. Vanaf ongeveer 1880 werd Afrika het doelwit van een ongekende Europese expansiedrift. De eerdere informele invloed van de Europese mogendheden, gebaseerd op militaire en economische overheersing, maakte plaats voor direct koloniaal bestuur. Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en België verdeelden het Grote Merengebied. Het huidige Uganda en Kenia kwamen in Britse handen, Duitsland claimde Rwanda, Burundi en Tanzania, terwijl de toenmalige koning van België, Leopold II, Congo als persoonlijk bezit verwierf (in 1908 ging de kolonie over naar de Belgische staat). Na de Eerste Wereldoorlog verloor Duitsland zijn Afrikaanse bezittingen. Het moest Tanzania aan het Verenigd Koninkrijk afgestaan; Rwanda en Burundi kwamen in Belgische handen.

Tegenstellingen tussen de Hutu's en de Tutsi's

In het Grote Merengebied vormden de Hutu's en de Tutsi's de belangrijkste bevolkingsgroepen. Tutsi's leefden veelal van de veeteelt; Hutu's van de landbouw. Doordat het bezit van vee meer aanzien genoot, vormden Tutsi's van oudsher de aristocratie. Tegenstellingen tussen deze groepen in Rwanda, Burundi, oostelijk Congo en in veel mindere mate ook in Uganda zouden uiteindelijk het hele Grote Merengebied destabiliseren. Deze ontstonden doordat de Europese koloniale bestuurders de onderlinge verschillen tussen de Hutu's en de Tutsi's uitlegden als een feodale indeling van de maatschappij. In hun ogen vormden Tutsi's de sociaaleconomisch elite en bewerkte de Hutu-meerderheid als horige boer het land. De Europeanen meenden ook duidelijke etnische verschillen tussen Hutu's en Tutsi's te onderkennen. Met name in Rwanda en Burundi versterkten de kolonisten het onderscheid tussen beide bevolkingsgroepen. Tutsi's kregen er bijvoorbeeld betere banen en meer privileges. Op deze wijze gebruikten de Belgische en Duitse kolonisten de Tutsi-elite om hun greep op het land te vergroten, waardoor het sociale evenwicht tussen de twee bevolkingsgroepen verloren ging.

Rwanda

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde het Belgische beleid in deze kolonie ten gunste van de Hutu-bevolking. Daardoor kreeg de elite van deze bevolkingsgroep grotendeels het bestuur in handen toen Rwanda in de periode 1959-1961 zijn onafhankelijkheid verkreeg. Zij waren jarenlang onderdrukt door de Tutsi's en grepen hun machtspositie nu aan om dat te vergelden. Al in november 1959 kwam het tot een gewelddadige uitbarsting. Tijdens een grote boerenopstand werden vele Tutsi's vermoord of verjaagd. Talloze anderen vluchtten naar Uganda, waar zij tientallen jaren in ballingschap verbleven. Zij zouden zich verenigen in het gewapende *Front Patriotique Rwandais* (FPR).

Het FPR, gesteund door het Ugandese leger, viel in oktober 1990 Rwanda binnen. Dit zette de relaties tussen de Hutu's en de in Rwanda achtergebleven Tutsi's opnieuw op scherp. Veel Hutu's zagen hen als handlangers van het FPR. Met een effectief propaganda-offensief, waarin de Tutsi's als kwaadaardig en onmenselijk werden afgeschilderd, wist de overheid de Hutu-bevolking op te zwepen de wapens op te nemen tegen Tutsi's en gematigde, verzoeningsgezinde Hutu's. De moord op de Rwandese Hutu-president Juvénal Habyarimana op 6 april 1994 (zijn vliegtuig werd neergeschoten) leidde vervolgens tot een goed georkestreerde, ongekende massaslachting van Tutsi-burgers en gematigde Hutu's door Hutu's uit alle gelederen van de bevolking. Een dag later werd ook de premier, Agatha Uwilingiyimana, met haar escorte van tien Belgische blauwhelmen op brute wijze om het leven gebracht. De goed getrainde troepen van het Tutsi-rebellenleger FPR gingen hierop in het offensief en veroverden binnen drie maanden bijna geheel Rwanda. Uit angst voor wraakacties sloegen ditmaal de Hutu's massaal op de vlucht, vooral naar Congo. De genocide en represailles van het FPR kostte binnen enkele weken tijd circa 800.000 Tutsi's het leven.

Mandaat, taken en organisatie

Vanwege de gewelddadige situatie in Rwanda besloten de meeste Europese staten en de Verenigde Staten begin april 1994 hun burgers te evacueren. Bovendien besloot België na de bloedige aanslag op de Rwandese premier Uwilingiyimana de troepenlevering aan de *United Nations Assistance Mission in Rwanda* (UNAMIR) stop te zetten en zijn manschappen terug te trekken. Om deze twee evacuaties te faciliteren riep België de operatie *Silver Back* in het leven. Vanaf 9 april 1994 zouden acht Nederlandse, Canadese, Spaanse en Italiaanse C-130 Hercules-transportvliegtuigen en twee Belgische Boeing 727's vertrekken naar Rwanda om mensen met een westers paspoort, waaronder circa 1700 Belgen, vanuit de hoofdstad Kigali te evacueren. Belgische paracommando's beveiligden de evacuatie.

Het Nederlandse aandeel

Op verzoek van de Belgische luchtmacht, die zelf over te weinig transportcapaciteit beschikte, stelde Nederland de *Ben Swagerman* beschikbaar. Het pas aangekochte C-130 Hercules-transporttoestel zou eigenlijk pas eind 1995 voor het eerst worden ingezet. De geormeerde bemanning was daarvoor sinds september 1993 op de Belgische luchtmachtbasis Melsbroek in opleiding. Deze kreeg door operatie *Silver Back* een onverwacht snelle vuurdoop. Op zaterdagochtend 9 april 1994 vertrok de luchtvloot naar Rwanda. Aan boord van de toestellen

bevonden zich de Belgische parachutisten en materieel. De normaliter uit vier koppes bestaande bemanning van de Nederlandse Hercules was voor de gelegenheid uitgebreid tot zeven personen. Het toestel stond onder commando van de Belgische piloot majoor J.L. Feuillen, de chef-instructeur van de C-130-vliegopleiding.

Na het vertrek vanaf Melsbroek vloog de *Ben Swagerman* eerst naar het vliegveld Köln-Bonn waar enkele lichte pantservoertuigen werden ingeladen, om vervolgens de reis naar Afrika voort te zetten. Na een vlucht van vijftien uur via Caïro en Djibouti arriveerde de *Ben Swagerman* op 10 april op het vliegveld van Nairobi, de hoofdstad van Kenia. Vanuit deze uitvalbasis werd vervolgens een luchtbrug naar Kigali geopend. Al op de 10e vloog het Nederlandse transporttoestel naar de Rwandese hoofdstad om de eerste evacuatie uit te voeren. In de eerste week vloog de *Ben Swagerman* zeven keer op en neer tussen Nairobi en Kigali. "De eerste acht dagen sliepen we ongeveer vier uur per nacht en verder werkten we door (...). In combinatie met het klimaat was dat redelijk vermoeiend", aldus majoor W. van Es. Om ook andere luchtmachtmilitairen 'Afrika-ervaring' te laten opdoen, én om de zwaarbelaste militairen af te lossen, werd een aantal KLu-militairen na anderhalve week door collega's uit Nederland afgelost. In totaal namen zestien militairen van de KLu – zowel vliegend personeel als militairen van de technische dienst – deel aan operatie *Silver Back*.

De Belgen richtten zowel op de luchthaven van Nairobi als op die van Kigali, waar geen regulier luchtverkeer meer plaatsvond, een operatiecentrum in om de vliegbewegingen in goede banen te leiden. Op het Rwandese vliegveld was dit commandocentrum aanvankelijk op het balkon van de terminal gevestigd. Nadat op steenworp afstand een projectiel was ingeslagen, betrok het personeel de kelder van het luchthavengebouw. In het begin viel op het vliegveld zelf nog niet zo veel te merken van de strijd die rondom Kigali woedde. Na verloop van tijd werd de situatie op de luchthaven echter steeds kritieker. Het vliegveld lag precies tussen de twee strijdende partijen, die elkaar over het vliegveld heen bestookten met granaatvuur. Daarom stond 's nachts een vliegtuig gereed om in geval van nood de vliegveldbewaking en de militairen van de commandopost te evacueren. Behalve de Belgische toestellen maakte ook de Nederlandse Hercules voor dit doel twee *overnights* op het oorlogsvliegveld, in de nacht van 11 op 12 april en in de nacht van 14 op 15 april. De eerste keer sliep de Nederlands-Belgische bemanning, met geladen vuurwapens binnen handbereik, in de laadruimte van het vliegtuig.

Kort voor de tweede evacuatiemissie was de *Hercules*-crew getuige van een schokkend incident. Een door para's en blauwhelmen begeleid konvooi met westerse vluchtelingen die naar Nairobi zouden worden geëvacueerd, werd aan de rand van het vliegveld door het Rwandese leger gestopt. Majoor A. Schoenmaker was getuige van de daaropvolgende gebeurtenissen: "De Rwandezers hadden met de Verenigde Naties een overeenkomst gesloten dat iedereen geëvacueerd mocht worden die niet in het bezit was van een Rwandees paspoort. Het vliegveld werd door paracommando's bewaakt, maar daarbuiten waren de Rwandezers de baas. Er kwam een konvooi aangereden dat juist buiten het vliegveld werd gestopt door de Rwandezers. Op een gegeven moment controleerde men een busje. Twee donkere vrouwen en drie kinderen moesten de vierwieler verlaten. Zij stapten uit en werden direct daarna ter plekke met een machete vermoord.

Encyclopedie internationale operaties (splitsing Inzet in het Grote Merengebied)

Kennelijk bezaten zij een Rwandees paspoort, maar probeerden zij toch weg te komen. Het geheel gebeurde op zo'n 100 tot 150 meter van ons af en wij stonden er met z'n allen naar te kijken."

Uiteindelijk werden in een paar dagen tijd 1.664 personen met een westerse nationaliteit, onder wie circa 120 Nederlanders, uit Rwanda geëvacueerd. De vluchtelingen verbleven kortstondig in Nairobi, waarna zij hun reis naar het vliegveld Zaventem bij Brussel voortzetten.

Nadat de buitenlanders in veiligheid waren gebracht, brachten de vliegtuigen ook de paracommando's en de laatste Belgische blauwhelmen naar Nairobi onder de codenaam *Blue Safari*. Deze operatie vond plaats op 19 april. Nadat de laatste Belgische militairen waren geëvacueerd, volgden nog enkele transportvluchten met materieel van Nairobi naar Djibouti. Op 28 april 1994 keerde de Nederlandse C-130 na ruim 114 vliegreizen weer terug op Melsbroek in België.

Achteraf plaatste de bemanningen van de Nederlandse Hercules wel enkele kanttekeningen bij de vervroegde inzet van de *Ben Swagerman*. Zo beschikte het toestel bijvoorbeeld nog niet over zelfbeschermingsmiddelen als *chaff* en *flares*. Ook was de cockpit, in tegenstelling tot de Canadese en Italiaanse toestellen, nog niet voorzien van bepantsering tegen klein kaliber-vuurwapens.

"Achteraf vind ik dat we een paar vluchten hebben gemaakt die ik liever niet nog een keer zonder zelfbeschermingsmiddelen zou doen", aldus één van de bemanningsleden.

Aanbevolen literatuur

Loo, P.E. van, *Crossing the border. De Koninklijke Luchtmacht na de val van de Berlijnse Muur* (Den Haag 2003).